

MAQOLLAR VA ULARNING UMUMINSONIY XUSUSIYATLARI

Otaboyeva Nodira Baxtiyor qizi

*Toshkent shahar Olmazor tumani
134-maktab ona tili va adabiyot
o'qituvchisi*

***Annotatsiya:** Maqollar tuzilishiga ko'ra, bir va bir necha sintaktik butunliklar asosida tashkil topgandir. Bir sintaktik butunlikdan iborat maqollar, odatda bir qismli maqollar sanalib, ko'pincha darak gap yo'sinida bo'ladi. Aynan shu tomonlari bilan o'zbek va ingliz xalq maqollari juda o'xshashdir.*

***Kalit so'zlar:** Maqollar, tuzilish, sintaktik, darak gap.*

Ijtimoiy hayotdagi o'zgarishlar bilan shartlangan holda maqollar mazmunida turli darajadagi o'zgarishlar – torayish yoki kengayishlar yuz beradi. Mana shu faktning o'ziyoq maqolning jamiyat hayoti, xalq turmushi bilan bevosita bog'lanishda ekanligini ko'rsatadi [18; 93 b.].

Demak, maqollar xalq hayotini, uning o'tmishdagi iqtisodiy, siyosiy va madaniy turmush darajasini o'rganishda asosiy vazifani o'taydi. Haqiqatdan ham maqollar turli ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni, xalqning etik va estetik normalarini, etiqodiy tasavvurlarini, maishiy turmushi va mehnat tarzini, sevgi va nafratini, orzu va intilishlarini obyektiv baholaydi. Mashhur rus yozuvchisi L.N.Tolstoy “Har bir maqolda men shu maqolni yaratgan xalq siymosini ko'raman” degan edi va bu yuqorida keltirgan barcha fikrlarimizni tasdiqlay oladi. Maqollarning yana bir muhim jihatlaridan biri ulardagi ibratlilik. Maqollarda har doim ibratli fikr aytiladi. Lekin har qanday ibratli fikr maqol bo'lavermaganidek, ibratli fikrlarning maqollarga aylanishi uchun bir qancha shartlar mavjud. Ular quyidagicha:

- Maqolga aylanuvchi ibratli fikr xalqning uzoq yillar mobaynidagi hayotiy tajribasida sinalgan bo'lishidadir. Hayotiy tajribada sinalgan har qanday fikr kishini ishonтира oladi;
- Maqolda ifodalangan ibratli fikr alohida shaxsgagina emas, balki umuminsoniy xarakter kasb etishida;
- Sinalgan umuminsoniy fikr ixcham, mukammal badiiy shaklga ega bo'lishi shartdir [18; 93 b.].

Aynan shu sabablar oqibatida xalq maqollari juda ham sekinlik bilan yaratilish va unutilish xususiyatiga ega. Bu xususiyatlar jamiyatning iqtisodiy, siyosiy va madaniy strukturasi, bu strukturaning barqarorlik yoki beqarorlik darajasi bilan bog'liq holda amalga oshadi.

Maqollardagi pand-nasihat xarakteri ularni yanada jonli va kuchli ta'sirchanligini oshiradi. Masalan: Inglizcha “A bad excuse is better than none”

o'zbek tiliga – xohlamasdan kechirim so'rash, umuman so'ramagandan yaxshi deb tarjima qilinadi. O'zbekcha muqobil variant sifatida “*Yaxshi gap bilan ilon inidan chiqar, yomon gap bilan musulmon dinidan*” maqolini keltiramiz. Ko'rinib turganidek, ushbu maqollar pand-nasihati mazmunidagi ma'noni beradi. Ya'ni, shaxsga har doim shirin so'zli va yaxshi kalomli bo'lish kerakligini anglatadi. Maqolning har ikki tildagi variantlari ham bir xil ma'noni beradi.

Maqollarni o'rganish jarayonida uning tuzulishi, qanday ko'rinishdagi sintaktik butunliklar orqali tashkil topgani muhim omildir. Maqollar tuzilishiga ko'ra, bir va bir necha sintaktik butunliklar asosida tashkil topgandir. Bir sintaktik butunlikdan iborat maqollar, odatda bir qismli maqollar sanalib, ko'pincha darak gap yo'sinida bo'ladi. Aynan shu tomonlari bilan o'zbek va ingliz xalq maqollari juda o'xshashdir. Quyidagi maqollar orqali fikrimizni isbotlashga harakat qilamiz.

1. *The absent is always in the wrong - O'zi yo'qning — ko'zi yo'q.* 2. *There is no accounting for tastes - Har kim suygan oshini ichadi.* 3. *Actions speak louder than words-Gap bilguncha — ish bil.* 4. *Advise none to marry or go to war-Har kimning niyati o'zining yo'ldoshi.*

Aksariyat maqollar ikki qismdan tashkil topgan bo'lib, bir qismi tasviriy mohiyatga ega, ikkinchi qismi xulosadan iboratdir: 1. *After dinner sit a while, After supper walk a mile.* 2. *Qorning ochmasdan ovqat yegin, Qorning to'ymasdan qo'l artgin.* 3. *Art is long, life is short.* 4. *Ilmsiz — bir yashar, ilmli — ming yashar.* O'zbek tilida ba'zan 4 komponentli maqollar ham uchraydi. Biroq ingliz maqollari orasida 4 komponentli maqollar kam uchraydi. *Zamon seni o'qitar, tayoq bilan so'kitar. Sabog'ingni bilmasang, do'konda bo'z to'qitar* [19; 5 b.]. Bir qismli maqollarga nisbatan ko'p qismli maqollar nisbatan tez o'zgarishga moyilroqdir. Sababi ba'zi holatlarda maqol aytuvchining unda ifodalanayotgan ma'noni to'raligicha tushunib yetmasligi yoki eshitganini eslay olmasligi natijasida o'zicha qo'shimcha so'zlar yoki izohlar qo'shishi tufayli maqolning mazmuniga yoki tuzilishiga jiddiy zarar yetkazilishi mumkin. Bunday vaziyatda o'sha maqolda asosiy fikrni tashuvchi so'zlardan birining tushirib qoldirilishi mumkin. Binobarin, maqollarni aytish va tinglash ham alohida e'tibor va ma'suliyatni taqozo etadi. Aks holda beparvolik tufayli maqolning asl ma'nosiga putur yetkazilib, kelajak avlodga noto'g'ri talqinda o'tib qolishi va asl ma'nosiga nisbatan zid ma'noda qo'llanilishi mumkin.

Maqollar shakliga ko'ra, nasriy hamda she'riy tuzulishga ega bo'ladi. *All asses wag their ears- Ahmoq aql o'rgatar. Barking dogs seldom bite - Qopag'on it tishini ko'rsatmas* kabi maqollar nasriy tuzulishdagi maqollar hisoblanadi. O'zbek xalq

maqollari ichida she'riy shakldagi maqollar ingliz maqollariga nisbatan ko'p uchraydi. She'riy shakldagi maqollarda o'ziga xos vazn, qofiya va ohangdorlik mavjud. *Oltovlon ola bo'lsa, og'zidagin oldirar. To'rtovlon tugal bo'lsa, tepadagin endirar* [18; 97 b.]. She'riy tuzulishdagi maqollarda ritmik-sintaktik parallelizmlar, alliteratsiya, qofiya va boshqa ko'pgina poetik vositalar ifodalanadigan ibratli fikrni jarangdor, ohangdor, libos bilan bezantirsa, ayrim hollarda oddiy so'zlarning takrorlari yoki radiflar ham qofiya vazifasini o'taydi. Masalan: *Yomonga bo'ldim yo'ldosh, ishing bo'lmadi qo'ldosh. Yaxshiga bo'ldim yo'ldosh, ishing bo'ldi qo'ldosh* [18, 97 b.]. Bu hodisa ko'proq o'zbek maqollari uchun xosdir. Asosan o'zbek maqollarining katta ko'pchiligida alliteratsiya, qofiya kabi poetik vositalarning ishtiroki ko'p kuzatiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bakhriddinova, A. N., & Kizi, R. N. O. (2021). The impact of the digital economy on resource consumption.
2. KULTASHEVA, N. (2022). BAYAT MUKHTAROV AND HIS PLASTIC INNOVATIONS. *Art and Design: Social Science*, 2(01), 6-8.
3. EGAMOVICH, T. A. (2024). THE ESSENCE OF ENTERPRISE MANAGEMENT AND ITS ORGANIZATION IN THE CONDITIONS OF ECONOMIC MODERNIZATION. *Gospodarka i Innowacje.*, 46, 221-230.
4. KULTASHEVA, N. (2019). SOME ASPEKTS OF PORTRAIT GEME OF UZBEKISTAN EARLY XX CENTURY. *Culture and Arts of Central Asia*, 11(1), 80-84.
5. Nafisa, R. (2024). Defects in Administration in Economic Development. *International Journal of Formal Education*, 3(9), 17-24.
6. Djumaniyozovna, S. R. (2023). XI ASR ADABIYOTIDA QOLLANILGAN XALQ OGZAKI IJODI NAMUNALARI. *Journal of Integrated Education and Research*, 2(11), 91-96.
7. Raximova, S. (2023, May). BADIY MATNLARDA FE'L SO 'Z TURKUMIGA DOIR FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR POLISEMIYASI. In «УЗБЕКСКИЕ НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ЗДАНИЯ ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ И ПРАКТИЧЕСКОЕ СОЗДАНИЕ ВОПРОСЫ» Международная научно-практическая конференция (Vol. 2, No. 2).
8. Rakhimova, S. J. (2021). Problems of lexicographic interpretation of phraseological polysemis of Uzbek language. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(9), 127-132.